

Cs. Varga István

Bródy Sándor 160!

2013-ban, a Magyar Irodalomtörténeti Társaság és Heves Megyei Tagozata – az egri Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtárral, főképpen pedig Farkas Márta és Kárpátiné Edit könyvtárosokkal összefogva – Gárdonyi Géza és Bródy Sándor születésének 150., Kálnoky Lászlónak a 100. évfordulójára három tanulmánykötettel emlékezett. A Hungarovox Kiadó „fényre bábáskodta” az *In memoriam* könyv-triptichont: Gárdonyi Géza: „Agyagedénybe zárt Isten-sugár”; Bródy Sándor: „Születtem Egerben, amire büszke vagyok”; Kálnoky László: „Visszazengtem a világ hangjait”.

I.

Bródy Sándor Egerben, 1863. július 23-án, a Kacsapart utcában született. Apja Bródy Jakab, anyja Blau Katalin. Sándor fiuk a legkisebb, a tizennegyedik gyerekük. Az apa jómódú zsidó gabona- és lókereskedő, katonai beszállító, tekintélyes egri polgár volt. Egy ideig az egri érsekség gabonaértékesítését is ő intézte. A Kosuth-párti megyei és érseki város patrióta polgára 1848-as nemzetőr volt. Sándor fia írja róla: „Kényelmes és gőgös török–magyar zsidó volt az apám és én az ő fia vagyok.”

Bródy Sándor még diák volt, amikor apja tönkrement, és hamarosan meghalt. Családjuk a jólétből szegénységbe került. Tizenöt éves, amikor anyja – vele és a még családban maradt gyerekeivel – Budapestre költözött. Életükből az anyagi biztonság, a kisvárosi otthonosság eltűnt. Bródy Sándor a fővárosban még gimnáziumba került, de pénzhiány miatt kénytelen volt felhagyni tanulmányaival. Kemény munkával kellett eltartania magát, később pedig népes családját is.

II.

Megismerte, átélte mélység és magasság örömeit, megszenvedte kudarcait, buktaóit. Átütő tehetsége révén ünnepezt íróvá, a fiatal írónemzedék lelkes, ötletgazdag, vitára és párbajra mindig kész vezéralakjává lett. Nagy feltűnést és visszhangot keltett emberségébresztő, *Nyomor* című novelláskötete (1884), amely számára szinte diadalutat nyitott. Sikert aratott *Faust orvos* című regénye is (1888). Sokan a magyar Zolát látták benne, pedig írásművészete a francia író naturalizmusától számos ponton eltért.

1900-ban, *Fehér Könyv* címen saját irodalmi és publicisztikai havi folyóiratot adott ki. Minden számát egyedül írta. A függetlenség, igazmondás és véleményformálás reményével indított *Jövendő* (1903–1905) politikai, irodalmi újság fő-

munkatársa volt Gárdonyi Géza és Ambrus Zoltán is. Irodalomtörténet-írásunk a *Jövendőt* a *Nyugat* egyik jelentős előfutárának tartja. Bródy azonban anyagilag belebukott vállalkozásába. Teljesen eladósodott. Közben rájött, céljai elérésére nincs esély, fontos társadalmi kérdésekbe nem tudott beleszólni. (Bródy András: *Bródy Sándor, az újságíró.*)

Kölcsönök fejében lekötötte jövőbeni jogdíjait is. Öngyilkossági kísérlete talán ennek, talán szerelmi csalódásainak, vagy a fizikai összeomlástól való félelmének lett következménye: „Elhatároztam, nem tűröm a teljes alulkerülést és nyomorúságosan csúnyán, mások kegyelméből nem akarok élni.” (*Előhang* a *Lyra* című kötethez, 1909.) 1905 nyarán a Semmeringen öngyilkossági kísérletet követett el. Felgyógyulása után a *Pesti Hírlap*, *A Nap*, *Az Újság*, *Az Est* munkatársaként kereste kenyerét.

III.

Humorban Molnár Ferenc sem ismert tréfát, azt mondta Bródynek: „Sanyi bá’, öngyilkosság ügyében csak attól fogadok el tanácsot, akinek már sikerült...”

Bródy különös humorának, Gárdonyihoz fűződő barátságának jellemzésére két anekdotát idézek. Az első egy sajátos, mulatságos történet, Bródy és Gárdonyi gasztro-barátságáról szól, akik nehéz időkben, jóban-rosszban kitartottak egymás mellett. A szó konkrét értelmében *kenyeres pajtások* voltak.

Szekeres Melinda remekül foglalta össze ezt az anekdotát: „Bródy igazi ínycsok hírében állt, sőt főzési tudományáról is ódákat zengtek a korabeli írók, barátok. Nagy kalandozásaihoz azonban elegendő volt egy kis kenyér és persze a hamisítatlan magyar szalonna is. Ezeket az egyszerű, őszinte ám annál ízletesebb étkeket nem más, mint Gárdonyi Géza hozta neki Eger városából. Krúdy Gyula úgy emlegette ezt az egri kenyeret, mint a legjobb ízűt, amit valaha evett.

Mikor Gárdonyi Pestre érkezett, mindig hozott íróbarátjának egy nagy ötkilós, kerek, kovászos kemencés kenyeret, meg egy tábla szalonnát, amit aztán a Budai Vár tövében, a Mélypince törzsasztalánál átadott. Bródy abban a pillanatban megszegette a kenyeret és elkezdett csipegetni a szalonnából bicskájával. (...) Hálából a finom csemegéért ebédre invitálta az egri remetét, aki nem győzte visszautasítani az ajánlatot, (...) »Egyszerű menü lesz, egyfogásos« – nyugtatgatta Bródy. (...) a pincér hatalmas fatálakon hordta be a pompás sülteket, primőröket, borokat, kávékat, francia pezsgőt, mindent mi szem-szájnak ingere. Gárdonyi egy-két falatot ízleltetett csupán e csodás menüsorból.

Fizetéskor persze úriemberekhez méltón megfizették a számlát. »No, édes Görém, ízlett az ebéd?« – kérdezte Bródy: »Ízlett, Sándorkám« – válaszolta Gárdonyi, »de ezentúl majd külön ebédelünk.« (Ez a konkrét, csattanós és hiteles történet igazi, önmagán túlmutató anekdota. De szép lenne, ha irodalmunknak

ezt a csodálatos, hatalmas emlékképét, Gárdonyi és Bródy Budai Vár alatti, baráti lakmározását az ötkilós egri kenyérből és finom szalonnából – valaki szoborba álmodná, megörökítené!)

A másik különös komikus történet Bródy divatkedvelésének, kifogástalan, mindig *comme il faut* öltözködésének és kártyaszenvédélyének anekdotája. A megjelenésére idős korában is sokat adó író kártyázás közben arról kvaterkázott, hogy nem is úriember az, aki hosszú alsónadrágot visel. Amikor kártyapartnere figyelmeztette, hogy neki is kilóg egyik nadrágszára alól az árulkodó gatyamadzag, nonszalanszal, vagyis könnyed nemtörődömséggel, hanyag fesztelenséggel felelte: – „Az nem az én lábam.”

Egy harmadik hiteles Bródy–Gárdonyi történet, amelyet Nagy Endre újságíró, író jegyzett le: „Egyszer egy ebéden összekerültem vele. (...) Hárman voltak, és Bródy Sándor, hogy kedvét derítse, úgy teregette elébe hedonizmusát, mint a tarka brokátokat. Előbb az ételeket magasztalta: a vastag húsokat, a fűszagú főzelékeket, az illatos kaliforniai barackot. Gárdonyi savanyúan legyintett:

– Mindegy, hogy mit eszik az ember. Egy sorsra jut!

Aztán a narkotikumokról zengett zsoltárt: a borról, a havanna-szivarról és az italok gyöngyéről, a mokka-kávéről. Gárdonyi megint csak legyintett:

– Mindegy, mivel kábítja magát az ember. Önmagától úgyse szabadul.

Végre rátért Bródy Sándor a kedvenc témájára: a nőkre. Mennyi kimeríthetetlen szépség és változatosság! Gárdonyi ráförmedt:

– Ne beszélj róla! A bűnök kútja.

Bródy Sándor elkeseredve fakadt ki:

– Se étel, se ital, se nő! Hát akkor mi az élet értelme?

Gárdonyi lehunyta fáradt szemét és halkán válaszolta:

– Az életnek egy célja van: hogy az ember lélekben megtisztulva örökre megpihenjen Szűz Mária zsámolyánál.

– Görém! És te hiszel benne? – Nemcsak hiszek benne. Látom, érzem, mindig feléje repdesek.”

Nem véletlen, hogy Bródy Sándor Gárdonyihoz intézett nyílt levelében megvallja: „Géza, te igazi költőnek és valóban kereszténynek születted, úgy is éltél szívedben és a válladon hordozván a szent jelet.”

IV.

Bródy modern stílusával számos újdonságot hozott a magyar regény-, novella- és drámairadalomba. Jelentős alkotása többek között a Jókai-típusú, fordulatos és szemléletes, romantikát idéző *Hófehérke* című regény (1894). Méltán elismert *Az ezüst kecske* (1898). *A nap lovagja* (1906) hőse Asztalos Aurél, karrierista újságíró, aki mindenáron úr akar lenni. Ez a cinikus, mindenre kapható, talmi szerencse-

lovag befolyásos pártfogók, szeretők és barátok pénzén akarja magát feltornáznai a felsőbb társadalmi rétegbe. Terve kis híján sikerül – egy öreg Habsburg herceg szeretőjének hálósobáján át.

Bródy Sándor újíto-kezdeményező vívmányaival, modern regény-, novella- és színműíró művészetével hatott Krúdyra, Móriczra, Molnár Ferencre, Szomory Dezsőre is. Színművei, *A dada* (1904), *A tanítónő* (1908), *A medikus* (1911) nagy színpadi sikereket arattak. Mikszáth is nagyra becsülte elementáris tehetségét, írói termékenységét. Móricz találó jellemzéssel ismerte el rendkívüli élet- és munkaerejét, kivételes tehetségének jelentőségét: „Téged az Isten jókedvében teremtett, Bródy Sándor.”

Ady szerint Bródy „színes, pompás lelkületű mestere a magyar irodalomnak.” Neki dedikálta a *Város megvétele után* című versét: „*Bródy Sándornak küldöm, a legszebb, legigazabb magyar poétának, Sándor bátyámnak, ki talán nem is tudja, hogy mennyi mindent csinált és folytatott le e csatornátlan országban.*”

Feszty Árpádné – Laborfalvi Róza leánya, Jókai Mór fogadott lánya – a férjével együtt jó barátságot ápolt Bródy Sándorral és családjával. 1930-ban, a *Nyugatban* írta: „Én azoknak a sorába állok, akik, úgy, mint én, szeretnék lehúzni emlékérel azt az ízléstelen anekdotaruhát, amit »Sándor bá«-nak hívnak. »Sándor bá« nem létezett. Az csak álruha, maskara volt, amibe el akart bújni önmaga és főleg: a halál elől. (...) Es ekkor vette fel az anekdotákkal, viccekkel, nyegleségekkel kihímzett »Sándor bá« maskarát.”

Kosztolányi találóan jellemezte Bródy prózájának „költőiségét”: „Gyönyörű prózáját csak mértékbe kellett volna írni, hogy verssé legyen. Csupa tűz, csupa láz, csupa élet volt. (...) kevesen írtak oly szépen magyarul, mint ő. (...) ő Heves megyei magyarságának eddig nem láttam mását minálunk.” És másutt: „Erdélyi szavakból, budapesti szólásokból egy új nyelvet gyúrt, amelyet senki se beszélt és beszél, magasabb nyelvet, akár a versek nyelve, és azóta rajt a márkája, az övé, egészen az övé.”

Hatvany Lajos a *Bródy Sándor legszebb írásai* (1935) előszavában állapítja meg: „Bródy mint író is, a nagy, bizakodó nekikezdések embere. Regényeinek első fejezetei, színműveinek első felvonásai... novelláinak első oldalai csupa ihlet és lendület... aztán? aztán minden attól függ, hogy mennyire telik a svungból meg a szuszából.”

Alexander Brody/Bródy Sándor, az író unokája, neves reklámszakember, mecénás – Eger díszpolgáraként is szíven viselte nagyapja kultuszát. Rámutatott arra is, hogy Bródy fiai is szépen, hitelesen írtak apjukról. Például Hunyady Sándor *Családi album* című emlékezésében igen tömören jellemezi apját és sorsát: „kísértetiesen szomorú, izgatottan kételkedő életet formált magának, egyenesen tragikus fináléval.”

Bródy István 1963-ban, egy interjúban, amely a párizsi *Irodalmi Újság*ban jelent meg, így beszél apjáról: „A köztudatba úgy ment át az alakja, mint a századeleji bohémé, aki a nők barátja volt. Mintha Bródy Sándornak főfoglalkozása maga az élet lett volna s az irodalommal csak úgy mellékesen foglalkozott volna. Ez nem az igazi arca apámnak. Nagyon sok ellentmondás volt benne. Élete örökös harc volt temperamentuma és életfilozófiája között. Bó vére hajtott az élet örömei felé, kergette a párbajokba, hívta a rivaldafénybe. Gondolkodásmódja viszont aszketikus volt. Az emberiség gyógyíthatatlansága ellenére örök belső kívánsága volt, hogy mégis gyógyítson.”

Háy János *A tegnap lovagja* című esszéjében értelmezi Bródy emberi-írói sorsalakulását: „Bródy Sándor háromszor halt meg. 1905-ben, amikor maga felé fordította a fegyvert, a tízes években, amikor halálra ítélte a közönség és a szakma, és 1924. augusztus 12-én, amikor tényleg búcsút intett. Írónak nagy tehetség, embernek zseni, mondta róla Ignótus. Mindazt, amit beletett az irodalomba, felélte az irodalom. Tápanyag lett. Két utat is kijelölt, a felelős, művészi értékek mellé álló irodalomét, és a lektűrét, a polgári színjátékét. Fiatalon lenyűgözően szép és már életében legendás alakja ott áll Móricz Zsigmond mögött és Ady mögött és Lengyel Menyhért mögött és Molnár Ferenc mögött, de nem látszik.”

V.

Számos, különféle szemléletű Gárdonyi-életrajz létezik. Ezek gyakran egymásnak ellentmondó állításokat is tartalmaznak. Gárdonyi József, az író fia, írói hagyatékának gondozója, több kiadást is megért dokumentum-életrajzában objektivitásra, hitelességre törekedett *Az élő Gárdonyi* (1934) című könyvében. Életrajzi információit követve szólok Bródy nyílt levéléről, Gárdonyi és Bródy barátságának fordulópontjáról, és arról is, ahogyan ezt a próbatételt Gárdonyi fogadta. Ma már egyre kevesebben ismerik és értik, hogy valójában mi is történt a két jó barát között. Az ominózus levelet inkább homály fedi, mintsem megértés jellemzi. Erről a levélről köznapi, félig se igaz toposz-vélemények is közkézen forognak, pedig több figyelmet érdemelne.

Bródy 1919-ben Bécsbe emigrált, majd Páduában olasz kenyéren tengette száműzött életét. Gárdonyihoz csak hónapok múlva jutott el Bródy nyílt levele (1921. február 22.). Közben Gárdonyit beválasztották a Vörösmarty Akadémiába, a Magyar Írók Szövetsége elnökségébe emelték. Bródy Gárdonyi közéleti, társadalmi szerepvállalásait árulásként élte meg. Felháborodásában barátságszakító nyílt levelet intézett Gárdonyihoz, aki ezt inkább szépírói remeklésnek tekintette, nem pedig sértő támadásnak. Többen is biztatták, válaszoljon Bródy indulatos levelére. Kállay Miklós, a *Nemzeti Újság* szerkesztője is felkereste Gárdonyit, és érdeklődött:

„Mit felel, Géza bátyám, a Bródy levelére? – Semmit. – Hát mégis valamit csak kellene... – Nem, nem kell. – De a közönség várja. – A közönség a kibékülésünkre kíváncsibb, mint a viszontválaszra. Meglesz az is. Bródy már megbánta. Ismerem. Mindig heveskedő természet volt. Nem tehet róla.”

„A láthatatlan ember” állhatos maradt barátságban is „A nap lovagja”-hoz. Bölcs és etikus döntésének alapja szeretetből fakadó embersége és létfontosságú valóságismereti felismerése a *Titkosnapló*ban: „A világ szemében én csak kép vagyok. Egyiknek színes, másiknak csak árnyék; mindenképp csak annyira fontos, amennyire az ő élete érdekeit szolgálom, mint a citrom vagy a szőnyeg vagy a gyertya vagy egyéb tárgyak, amelyek a boltban megvehetőek és használat után elvethetőek.”

A kibékülés, kiengesztelődés – a veszítve szeretünk igazán jegyében – megtörtént: „Setét Sándor egri ügyvéd, közös barátjuk hozta meg Gárdonyi betegágyához Bródy bocsánatkérését. Bródy is ugyanakkor szanatóriumban feküdt. Ezért nem érkezhettek meg személyesen az utolsó kézszoritáshoz.

Amikor Gárdonyi meghalt, Bródy a döbbenet fájdalmas vonaglásával írta sürgönyét Setét Sándorhoz: „A sürgönyben, éreztük, mi, a család is, hogy több van benne, mint a szokásos részvét érzéstelen hangja: egy jó barát könnycseppjeiből rakódtak össze a morzeírás pontjai: »A becsületes föld fűvét, mezei virágjának néhány szálát tedd helyettem és nevemben koporsójára. Nevem nélkül. Szó nélkül. Én tudom és érzem, hogy mennyi fájdalmas és igaz szeretettel gondolkodok rá. Az anyját és fiait öleli szeretettel neked hű barátod: Bródy Sándor egri földmunkás.«”

Bródy virágot küldött egri barátja sírjára. Fiait arra kérte, keressék fel a Gárdonyi-fiúkat, és fogjanak velük kezét. Sor is került erre: a Gárdonyi- és Bródy-fiúk – az apák kiengesztelődésének szellemében – Bródy Sándor sírjánál kezét nyújtottak egymásnak.

Ez a barátságtörténet személyes és közösségi, erkölcsi sorspéldázat. A jó barát *amoris custos*, a szeretet őre, és *animi custos*, a lélek őre is. A lélek szerinti barátságban a szeretet és a barátság lényegileg azonos. Bródy levelében ez a „mennyi fájdalmas és igaz szeretettel gondolkodok rá” olyan, mint Adynál Isten, aki ott van „valamiként: Minden Gondolatnak alján”, mint láthatatlan, sorsot élve boncoló lelkiismeret. Az igazi barátság mértéke a szeretet, fokolója nincsen: „Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat!”

Gárdonyi és Bródy súlyos próbát kiállt barátságát nem az minősíti, hogy azt milyen erők tépték, cibálták, hanem az, hogy milyenek sem voltak képesek szétszakítani. A 34. zsoltárból vett gondolat, „Keresd a békét és járj utána!” (Zsolt 33, 14–15). a *Bencés Regulában* is (o. 18) szerepel: „keresd a békét, és járj a nyomában! – inquire pacem et sequere eam.”

Ady Móricz Zsigmondhoz intézett levelének fináléja analogikus konklúzió: „Magyar sors-kockákon ez ilyen döntődött, / Mind összekerülünk, közös már-

tír-hősök / S ha a Lehetetlent nem tudtuk lebírni, / Volt egy szent szándékunk: gyönyörüket írni.”

A hitét megtalált, tanúságtevő, íróapostollá vált Gárdonyi és az erőt sugárzó, hitét megtartó, az író hivatás lángját is megőrző Bródy barátsága irodalmunk főszólámát, emberség és magyarság összhangját erősíti. Gárdonyi felismerése igazolódott: „A magyarság nem kalapdész, hanem a szíve mélyében viseli a magyar, mint tenger csigája, a gyöngyét. A magyarságunk érzése mélyen bent ég bennünk, hogy szinte magunk sem tudunk róla, mint a tűzhányó hegyek, amelyek hideg kőhegyek, de egyszer megmordulnak.” Ady hitvallásának igaza érvényesült: „*Kitárul afelé karom, / Kit magyarrá tett értelem, / Parancs, sors, szándék, alkalom.*”

Bródy arra kérte fiait, keressék fel a Gárdonyi-fiúkat, és fogjanak velük kezét. Sor is került rá, a Bródy- és a Gárdonyi-fiúk Bródy Sándor sírjánál nyújtottak egymásnak kezét.

Az egri Gárdonyi- és Bródy-kultusz lélekiemelő pillanata, mintaadó gesztusa volt, amikor – a Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtárban egy regényes család szülötte, Alexander Brody, Bródy Sándor unokája, Hunyady Sándor unokaöccse, és Keller Péter, Gárdonyi dédunokája, minőségfejlesztő mérnök, családkutatóból lett irodalomtörténész Bródy Sándor kérését teljesítve: nyilvánosan és ünnepélyesen egymással kezét fogott.

VI.

Bródy regénye, *Az egri diákok* című, *Két magyar Robinson története* alcímű, az *ifjúság számára* szánt regény (1894). Felnötteknek és gyermekeknek egyaránt érdekes, izgalmas, kalandos történet sor. Érdekfeszítő, mesés elbeszélés keretében követi nyomon két ártatlanul kicsapott diák élményeit. Egerből Szatmárba vándorolva sok viszontagságon mennek keresztül, végül valóságos, szárazföldi ifjúsági kalandregény klasszikus magyar *robinzonád* lesz belőle, diákhősei pedig magyar Robinzonná válnak. (A regény több figyelmet érdemelne, főképpen Egerben – legalább egy új kiadás formájában.)

Bródy születése jogán jussolta az *egri* nevet, Gárdonyi pedig egri munkásságával kivívta. Mindketten ismerték az „Emberségről példát, vitézségről formát” eszményét. Bródy művészi hajlama először a színjátszás, szobrászat, versírás iránt jelentkezett: „Az egri hegyekben valami puha kőre találtunk, amiből tollkással is lehetett figurákat faragni. Mi sem akadályozhatott meg abban, hogy képfaragó legyek. A versírás azonban kerülgetett mégis, de nem nagy erővel, hiszen kötelesség, pensum is volt egyszersmind.”

Az arckép vallomásaiban meghatott szavakkal vall Egerről, ciszterci Alma Materéről, melynek 1874–1876 között tanulója volt: „Tizenhétéves koromban én még nem tudtam, mely pályán terem számomra babér. De hogy terem valahol, azt

sejtetem, mint sejtí minden gyorsan növé siheder, aki szerzetes gimnáziumba járt, hol a deklinációval egyidőben ojtják be szívébe a dicsvágyat is. (...) Szobrász akartam lenni, sokféle okból. Először is azért, mert a gimnázium terasza tele volt szentek kőszobraival, melyeknek a kifaragása nagy és szép munkának tetszett nekem; és a városban is találkoztam fehér kőemberekkel, apostolokkal és mártírokkal, akik mosolyogtak, intettek, híttak, éltek. (...) Sokkal több baj volt a piktori hajlamokkal. Ezeket izgatta az egész város, melynél festőibbet nem látott még akvarellal dolgozó ifjú ember. Völgyben fekszik, telis tele nagyon korán nyíló gyümölcsfákkal. Körülveszi a várost hegy, domb, olyan színű, mint az aranyos gyík háta. Messziről kék hegyeket szel derékon a felhő. (...) Maga a város is csupa kész festmény...” (Lyra, 1911)

Egyszer, Sződemeterbe, Kölcsey szülőfalujába igyekezve tiszteletünket tettük a szatmárnémeti zsidó temetőben, Bródy Sándor édesanyjának a sírjánál. A kultúraszervező Muzsnay Árpáddal és néhány egri útitárssal együtt koszorúztunk. Fejet hajtottunk, emlékeztünk. A síremlék héber és magyar nyelvű feliratát meghatódva betűzgettük. A szokáshoz és hagyományhoz illőn sírra helyeztük az Eger-patak medréből hozott kavicsokat, kis köveket, tudván: „Élő kapja a virágot, kavicsot a holtak hantja”. Eltűnődtünk, hogy Bródy Jakabné Blau Katalin milyen csodálatos, családjáért, gyerekeiért élő, erős asszony, igazi *mulier fortis* lehetett! Órá valóban érvényes a „*Caritas nunquam excidit – A szeretet soha el nem múlik.*” (1Kor 13,8) (A TV Eger operátőre a sírnál és a Kölcsey-ünnepegen is felvételeket készített. Sajnos, a felvételek sorsa ismeretlen!)

Gárdonyi és Bródy barátságának fundamentumába beépült Eger, a közös anteuszi talaj iránti lokálpatrióta szeretet. Periklész, Szophoklész, Horatius, Shakespeare, Dante, Goethe, Tolsztoj, Arany, Babits, Kosztolányi (...) is lokálpatrióták voltak. A két egri író szobra az egri Érsekkert Múzsák ligetének nemcsak dísz: jelkép is. Varga Imre szobrászművész alkotása az egri Parnasszuson nemcsak emlékáállítás, hanem vizuális reprezentáció és panteonizáció is. Gárdonyi nevét viseli az egri színház, a ciszterci gimnázium, Bródyét a Megyei és Városi Könyvtár, kacsaparti szülőházát emléktábla jelöli.

Ady találóan írta Bródyról: „A hevesi televénynek minden csíragazdagsága benne van az ő lelkében.” Bródy számos alkalommal tett bizonytságot lokálpatrióta szeretetéről: „Születtem Egerben, amire büszke vagyok”.

Egy másik, affirmatív természetű, finom öniróniával fűszerezett önjellemzése legyen jubileumi megemlékezésem zárszava: „*En nem akartam semmit. Dísz, állást, rangot, semmit. (...) Egy dicsőségre gondoltam mindösszesen: ha egyszer valami olyan nagyszerű dolgot írnék – véletlenül –, hogy megemlékeznének rólam egri barátaim.*”

Bródy Sándor írói híre-neve mellett a kor legszebb és legdivatosabb férfiai közé tartozott. Emellett színikritikus volt és lapszerkesztő. Véleményvezérnek számított a maga korában, ma talán azt mondanánk rá: influenszer.

2

„Olvasták, szerették és ajánlották”

A STÍLUSTEREMTŐ BRÓDY

„Olvasták, szerették és ajánlották. Szép ember volt, elragadó, és hozzá valóban hatalmas és diadalmas tehetség. A nők és az olvasók (majdnem egy) behódoltak neki, és sokáig a dicsőség és a népszerűség napfényében fürdött ebben az országban, ahol nem szépséggel és tehetséggel, de könyökkel és tekintéllyel szokás hódítani.”

(Juhász Gyula)

„Életmód-, divat- és viselkedésirányító szerepe volt... Nemcsak abban teremtett iskolát, ahogyan írt, hanem abban is, ahogy a nyakkendőjét megkötötte. Társasági dámák órákig ácsorogtak, hogy csak egy pillanatra is láthassák. Ifjú írók sokáig nem mosták meg a kezüket, ha az a szerencse érte őket, hogy a mester parolázott velük.”

(Kellér Andor)

„Embernek hatásos és uralkodó, társalgónak elragadó charmeur, írónak valami egészen különleges és egyéni: hármas minőségben így csinált a kor divatjából és szelleméből a saját képére hasonlító divatot és szellemet.”

(Karinthy Frigyes)

„Stílusának kell lenni az embernek, és azt hiszem, hogy nekem volt.”

(Bródy Sándor)

„És ez a mintaadás alighanem fontosabb, erősebb, a világ alakulását inkább befolyásoló dolog volt, mint nagyapámnak az amúgy szintén számottevő irodalmi munkássága.”

(Alexander Brody, Bródy Sándor unokája)

